

Kazimierz F. Papciak

Stolica Apostolska wobec Rodziny Narodów : status i zasady zaangażowania

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 1/1, 205-217

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. KAZIMIERZ F. PAPCIAK SCJ

STOLICA APOSTOLSKA WOBEC RODZINY NARODÓW Status i zasady zaangażowania

Charakterystyczną cechą współczesnego etosu międzynarodowego jest przechodzenie od idei społeczności politycznej państwowej do idei społeczności międzynarodowej. Związane jest z tym powstawanie coraz to nowych instytucji o zasięgu regionalnym bądź globalnym, cieszących się mniejszym lub większym autorytetem społeczności światowej. Dostrzec można również reorganizację sposobu działania u już istniejących. Owa akomodacja podyktowana jest ciągłe wzrastającą demokratyzacją w skali światowej, która jak się wydaje, zmierza do postawienia człowieka w centrum działalności politycznej i to nie jako przedmiotu ale podmiotu. W konsekwencji zaś do rozsadzenia istniejących struktur stadium stosunków międzypaństwowych i przejścia do stadium wspólnoty międzynarodowej¹. Globalizacja problemów politycznych, społeczno-gospodarczych i kulturalnych domaga się jakiegoś rozsądnego ukierunkowania i oparcia o instytucje powszechnie uznane za autorytatywne. Istniejąca od wieków Stolica Apostolska nie może pretendować do miana jedynej wiarygodnej instytucji zajmującej się między innymi problematyką międzynarodową jednak jej pozycja i oddziaływanie nacechowane są powszechnym i szczególnym prestiżem².

AUTORYTET MORALNY

Od około trzydziestu lat obserwuje się jakby nowa i bez precedensu obecność przedstawicieli Stolicy Apostolskiej w konferencjach międzynarodowych, które przez swą różnorodność stały się cechą charakterystyczną współczesnego etosu światowego. Obecność ta bądź na zasadzie uczestnictwa pełnoprawnego, bądź w charakterze

¹ J.M. Aubert, *Vivre en chrétien au XX-e siècle*, t.II: *L'engagement du chrétien*, Mulhouse 1977, s. 190-192; Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Warszawa 1985, s. 540-541.

² A. Casaroli, *Le Saint Siege et la communauté internationale*, „La Documentation Catholique”, nr 1673(1985), s.307-317

obserwatoara, daje wyraz żywego zainteresowania Stolicy Apostolskiej globalnymi problemami ludzkości. I odwrotnie – współpraca międzynarodowa chętnie korzysta z udziału Stolicy Apostolskiej w dyskusjach i wysiłkach podejmowanych dla rozwiązywania problemów międzynarodowych i budowania świata bardziej sprawiedliwego i humanitarnego.³ Samo zjawisko, jak stwierdza A. Casaroli, nie jest poddawane w wątpliwość. Kontrargumenty zaś spotkały by się ze sprzeciwem ze strony prawie wszystkich państw, nawet tych, z którymi Stolica Apostolska nie utrzymuje stosunków bilateralnych lub z którymi stosunki są napięte.⁴ Niektóre tylko państwa, zwłaszcza nowopowstałe, niewystarczająco znające rzeczywistość Kościoła katolickiego, zdają się mylić Stolicę Apostolską z miniaturowym Państwem Watykańskim, przyznając temu ostatniemu arcybuty niezbędne dla przyłączenia się do wspólnoty międzynarodowej. Odnoszą wtedy paradoksalne wrażenie, że stoją obok niewiele znaczącego cokołu, na którym wznosi się władza niezależna i suwerenna o zasięgu globalnym, imponująca swą postawą i wpływami.⁵ W rzeczywistości tej właśnie władzy wspólnota narodów i państw przyznaje prawo współobywatelstwa i miejsce przy stole konferencyjnym w wysiłkach dla dobra ludzkości.

Współczesna pozycja światowa Stolicy Apostolskiej opiera się na działaniu dwupłaszczyznowym. Jedną płaszczyznę działań, opartą na autorytecie władzy, stanowi kierowanie Kościołem katolickim. Drugą zaś płaszczyznę, opartą przede wszystkim na autorytecie moralnym, jest płaszczyzna działań na arenie międzynarodowej bez względu na aspekt religijny.⁶ Między obydwoma płaszczyznami zachodzi specyficzna konwergencja. Wezwania państw, narodów i ludów kierowane w stronę Stolicy Apostolskiej i działania wszystkich struktur katolickich przez nią kierowanych często znajdują

³ Por. chociażby: U. Thant, *Przemówienie na audiencji u Pawła VI*, „Chrześcijanin w świecie” nr 7(1970), s. 31-31; oraz P a w e ł VI, *Przemówienie w odpowiedzi U Thantowi*, *Chrześcijanin w świecie*” nr7(1970), s.33-35

⁴ A. Casaroli, *Le Saint Siege...*, art.cyt. s.309-310

⁵ Tamże, por. J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status Watykanu*, Warszawa 1983, s.56-61; E. Pałyga, *Stolica Apostolska jako uczestnik międzynarodowych stosunków politycznych*, Warszawa 1978, s. 115-122; P. Ciprotti, *Stolica Apostolska – jej funkcje, osobowość i pozycja w prawie międzynarodowym*, „Concilium” nr 6-10(1970), s. 126-128

⁶ Pełną listę organizacji rządowych i pozarządowych, z którymi współpracuje Stolica Apostolska, zamieszcza w swoim artykule G. Cheli – były obserwator Stolicy Apostolskiej przy ONZ: *La place et le role du Saint-Siege dans les institutions internationales*, W: *Le Saint-Siege dans les relations internationales*, red. J-B d’Onorio, Paris 1989, s. 95

wspólny punkt widzenia i wzajemne dopełnienie.⁷ Wynika to z jednej strony z ewolucji w polityce międzynarodowej, oscylującej w kierunku stworzenia nowego ładu politycznego, społeczno-gospodarczego i kulturalnego; z drugiej zaś strony z przyjętej przez Stolicę Apostolską postawy dialogu – nowego wcielenia tradycyjnej doktryny katolickiej o ogólnoludzkiej misji Kościoła.⁸ Zaś w świetle soborowej konstytucji *Gaudium et spes* zespolenie Kościoła ze światem jest zespoleniem chrześcijaństwa z ogólnoludzkim humanizmem, kultury chrześcijańskiej z kulturą ogólnoludzką.⁹

Taka postawa Stolicy Apostolskiej, jak już zostało powiedziane, znajduje swój wyraz w działaniach ad intra, na arenie wewnątrz-kościelnej. Wezwania kierowane do katolików w encyklikach i dokumentach społecznych od Jana XXIII do Jana Pawła II są wezwaniami do szukania i utwierdzania tego co łączy oraz do zwalczania wszystkiego co dzieli i to w imię jakiegoś wspólnego humanizmu. Przy czym wyraźnie oddziela się zaangażowanie polityczne i społeczne, dotyczące wszystkich katolików i służące wszystkim ludziom od zaangażowania i działania Stolicy Apostolskiej jako takiej.¹⁰ Ukazywana katolikom autorytatywna wizja współczesnego chrześcijaństwa nie może zostać niezauważona na arenie międzynarodowej i nie rodzić uznania i zaufania. Zwłaszcza, że proklamowana doktryna społeczna Kościoła dotyczy pełnego zaangażowania katolików w globalne i lokalne problemy związane z prawami człowieka, pokojem na świecie, rozwojem i promocją społeczno-gospodarczą, a więc w dziedzinach nie schodzących z wokandy spotkań międzynarodowych. Charakteryzując główne kryteria zalecanego zaangażowania, które według Stolicy Apostolskiej dotyczyć wszystkich i każdego, trzeba wskazać, iż podstawowym kryterium jest dążenie do dobra wspólnego jako dobra wszystkich ludzi. Kierunek takiego postępowania konkretyzuje się w obronie i promocji sprawiedliwości i miłości społecznej, w duchu solidarności,

⁷ V. Cosmao, *Changer le monde: une tâche pour l'Eglise*, Supplement a „Foi et développement” nr 79(1979), rozdz. 13

⁸ Na uwagę zasługują tutaj dwa przemówienia papieża Pawła VI w związku z jego wizytą w ONZ w Nowym Jorku, por. P a w e ł V I, *Przemówienie przed wyjazdem do ONZ*, „Życie i Myśl” nr 1-2(1966), s. 18-19; oraz tenże, *Orełdzie do Narodów Zjednoczonych*, W: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. 1, red. M . R a d w a n , L . D y c z e w s k i , A . S t a n o w s k i, Rzym-Lublin 1987, s. 305-312.

⁹ J . M a j k a, *Postawa dialogu według Konstytucji „Gaudium et spes”*, „Colloquium Salutis” nr 2(1970), s. 12-17

¹⁰ Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* nr 76; W: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz.1,dz. cyt.s. 366-367; J a n P a w e ł I I, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici”* nr 42, Rzym 1988, s. 115-120

która przekraczając granice poszczególnych państw czy bloków, musi objąć wszystkie kontynenty, cały świat.¹¹ Tak pojęta solidarność jest drogą do pokoju, rozwoju a zarazem respektowania podstawowych praw człowieka. Zalecana zaś postawa powinna mieć akcent służby i otwartości na wszystkie wartości ogólnoludzkie. Kościół – mówi Paweł VI – zaprasza wszystkich chrześcijan do dwojakiego zadania: do odnawiania i do ożywiania struktur po to, by je rozwijać i dostosowywać do prawdziwych potrzeb współczesnych.¹² Na płaszczyźnie religijnej więc Stolica Apostolska, poprzez członków Kościoła – ludzi o orientacji ściśle chrześcijańskiej – wchodzi we współczesne struktury społeczne, gospodarcze, polityczne i kulturalne z programem budowania świata bardziej ludzkiego, a tym samym bardziej bożego. W takim działaniu Stolica Apostolska kieruje się własnym prawem wewnętrznym, autorytet władzy zaś koreluje z autorytetem moralnym jako gwarantem prawdziwej nauki w kwestiach ludzkiej solidarności. Nauka ta posiada charakter pewności a jednocześnie, nie zatracając charakteru nadprzyrodzonego, jest kluczem do rozwiązywania problemów współczesnego świata.¹³ Jej ius imperandi wyposażony we wszystkie cechy prawdziwej i rzeczywistej jurysdykcji, co odzwierciedla własne prawo i wydawane rozporządzenia, znajduje swe potwierdzenie bardziej w swobodnych wyborach wiernych na płaszczyźnie moralnej niż w sile sankcji administracyjnych czy karnych. Jednak fakt, że Stolica Apostolska kieruje królestwem sumień, nie przeszkadza jej w wywieraniu rzeczywistego wpływu o zasięgu nie tylko kościelnym ale międzynarodowym i międzyzrzeszaniowym.¹⁴

W kontekście tematu tego opracowania ciekawsza wydaje się druga płaszczyzna działań Stolicy Apostolskiej, a mianowicie płaszczyzna działań w łonie wspólnoty międzynarodowej, której oferuje swoją zdecydowaną współpracę. Jest to działanie ściśle ad extra Stolicy Apostolskiej jako pełnoprawnego ale i specyficznego członka wspólnoty narodów i państw. Specyfika ta polega na tym, że Stolica

¹¹ Jan Paweł, *Chrystifideles laici*, nr 42, cyt. s. 119

¹² Paweł VI, *list apostolski „Octogesima adveniens”*, nr 50, W: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz.1, dz. cyt. s. 448; Nie sposób tutaj wymienić i scharakteryzować wszystkie zalecenia szczególne Stolicy Apostolskiej pod adresem katolików odnośnie do ich zaangażowania politycznego, społeczno-gospodarczego i kulturalnego. Zawarte są one w licznych dokumentach nauki społecznej Kościoła. Por. chociażby „*La Documentation Catholique*” ostatniego czterdziestolecia.

¹³ E. Deschamps, *Autoarité dans l'Eglise et pluralisation politique des chrétiens*, „*Lumiere et vie*” nr 105(1971), s. 94-115; także J. P. Willaime, *L'autorité religieuse et sa pratique dans la situation contemporaine*, „*Lumiere et vie*” nr 180(1986), s. 37-52

¹⁴ A. Casaroli, *Le Saint-Siege...*, art.cyt. s. 309-317

Apostolska została w pełni zaakceptowana jako pełnoprawny przedstawiciel społeczności jako takiej z tym, że przyznano jej rolę sumienia ludzkości. I rzeczywiście, gdy Stolica Apostolska działa jako pełnoprawny członek wspólnoty międzynarodowej i często na tych samych pozycjach co inni członkowie, to zawsze zachowuje specyfikę swej natury z całą dyskrecją trzymając się głównego zadania nauczania etyki.¹⁵ Biorąc udział w spotkaniach poświęconych kluczowym problemom ludzkości, koncentruje się głównie na problematyce etycznej i prawnej, zachowując dystans odnośnie do technicznych punktów widzenia i kwestii dotyczących spraw ściśle politycznych lub wojskowych.¹⁶

Innym akcentem specyficznym w działalności międzynarodowej Stolicy Apostolskiej jest fakt, iż znajduje się ona poza sporami i sprzecznościami interesów, widocznymi przykładowo na sesjach ONZ. Pozwala to jej na wypracowanie obrazu i osądu dość szerokiego a jednocześnie zajęcia pozycji bardziej korzystnej dla włączenia się we współpracę w dziedzinie tworzenia i ochrony etosu międzynarodowego. Wynika z tego dla niej rola towarzyszkii drogi narodów w podzieleniu ich uprawnionych i słuszych aspiracji, popieraniu pozytywnych wysiłków i rozwiązywaniu powstałych problemów. Koresponduje to z postawą, w której Stolica Apostolska nie rości sobie praw do jedyności i perfekcji w badaniach i analizach rzeczywistych przejawów i przyczyn oraz konsekwencji posunięć międzynarodowych.¹⁷ Wspólne poszukiwanie rozwiązań staje się niczym innym, jak tylko takim poszukiwaniem, w którym obie strony są czynne, dając swój pozytywny wkład w odnalezienie najlepszych rozwiązań. To zaś, że Stolica Apostolska rządzi Kościołem posiadającym prawdę transcendentną nie oznacza wcale, iż posiada gotowe recepty na wszystkie trudności dręczące wspólnotę międzynarodową.¹⁸

Nie posiadając potencjału militarnego i nie dysponując siłą gospodarczą, łączy powszechnie uznawany prestiż moralny z zaufaniem jakie wzbudza jej postawa dyskretna i przyjazna, pozbawiona egoizmów niezgodnych z dobrem wspólnym. Taka pozycja i postawa

¹⁵ G. Cheli, *La place...*, art. cyt. s. 87-100; por. także: B. Sorgeu, *Ewangelizacja i zaangażowanie polityczne*, „Chrześcijanin w świecie” nr 33(1975), s. 44-64

¹⁶ Wystarczającym tego dowodem może być postawa Stolicy Apostolskiej wobec problemu pokoju i rozbrojenia na Konferencjach Bezpieczeństwa i współpracy w Europie lub na sesjach rozbrojeniowych ONZ; por. R. Rajeccki, *Stolica Apostolska wobec rozbrojenia*, Warszawa 1989, s. 157-187

¹⁷ M. Merle Ch. de Monrcios, *L'Eglise catholique et les relations internationales*, Paris 1988, s. 80-83; por. J. Majka, *Postawa dialogu...*, art. cyt. s. 12-17

¹⁸ A. Casaroli, *Le Saint-Siege...*, art. cyt. s. 311-316

Stolicy Apostolskiej pozwala jej na jeszcze jedną specyficzną formę uczestnictwa w życiu międzynarodowym. Chodzi tutaj mianowicie o możliwość bezinteresownego i dyskretnego pośrednictwa między stronami, służące nawiązaniu dialogu, zwłaszcza w sytuacjach międzynarodowego impasu politycznego. Niektóre, już historyczne fakty, mogą być wystarczającym tego dowodem.¹⁹

Konkludując trzeba powiedzieć, że sytuacja Stolicy Apostolskiej, jako pełnoprawnego członka wspólnoty międzynarodowej jest zgoła specyficzna. Z jednej strony kieruje ona i reprezentuje Kościół jako uniwersalną wspólnotę skupiającą w sobie wyznawców przynależnych do prawie wszystkich kontynentów, państw, narodów, ras i kultur. Wynika stąd autorytet władzy o charakterze religijnym i duchowym. Z drugiej zaś strony, Stolica Apostolska wychodzi poza ramy autorytetu władzy w granicach wspólnoty religijnej i wywiera rzeczywisty wpływ na życie wspólnoty międzynarodowej jako autorytet o charakterze moralnym i jednocześnie przyjaciel wszystkich. Sprzyja temu, jak się wydaje, jasna samoświadomość zasad zaangażowania międzynarodowego, akceptowana na forum wspólnoty państw i narodów.

W ostatnich latach regułą staje się pluralistyczne zróżnicowanie prawnomiędzynarodowej podmiotowości. Inna jest natura państwa, inna Stolicy Apostolskiej, inna zaś natura organizacji typu państwowego czy międzynarodowego jak Organizacja Narodów Zjednoczonych. Jednak wszystkie te instytucje, stosownie do swej natury i pełnionych funkcji i misji, są podmiotami międzynarodowego prawa publicznego, działającymi według pewnych zasad zaangażowania. W przypadku Stolicy Apostolskiej najczęściej mówi się o suwerenności, neutralności i ponadustrojowości.

SUWERENNOŚĆ

W prawie międzynarodowym suwerenność oznacza niezależność państwa lub instytucji od każdego czynnika zewnętrznego oraz samodzielność w regulowaniu spraw wewnętrznych określonych własnym prawem lub statutem. Najczęściej suwerenność odnosi się do suwerenności terytorialnej. Dopiero od niedawna, w związku z powstaniem innych, pozapaństwowych podmiotów prawa międzynarodowego, suwerenność zaczęto odnosić także do instytucji w ogólnym tego słowa znaczeniu.²⁰

¹⁹ Przykładowo kilkakrotna rola mediacyjna Stolicy Apostolskiej między supermocarstwami w dobie pontyfikatu Jana XXIII

²⁰ Ch. Rousseau, *Droit international public*. Tours 1973, s. 141-142 i 156-162; Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka...*, dz. cyt, s. 546

Stolica Apostolska jako pełnoprawny i równy państwom członek wspólnoty międzynarodowej, odnośnie do zasady suwerenności, jest w sytuacji dość specyficznej. Przez długi czas, od średniowiecznej interpretacji Państwa Kościelnego aż do czasów współczesnych, usiłuje się upodobnić Stolicę Apostolską do państwa i suwerenność odnosić do jej terytorium reprezentowanego przez miniaturowe Miasto-Państwo Watykańskie (nota bene, jedyne państwo na świecie zamykane na noc „na klucz”).²¹ Gruntowna rewizja poglądów w tej dziedzinie dowodzi, że Stolica Apostolska nie jest ani quasi-państwem ani tym bardziej ponadpaństwem. Jej suwerenność zaś jest suwerennością duchową władzy religijnej rozciągającą się nad setkami milionów osób zamieszkujących wszystkie kontynenty.²² Tak pojęta suwerenność różni się znacznie od suwerenności świeckiej i jest specyficzna tylko dla Stolicy Apostolskiej oraz innych autorytetów religijnych jak przykładowo Ekumeniczna Rada Europy. Zatem podstawowa definicja suwerenności międzynarodowej nie jest wystarczająca, aby pełni uchwycić sens suwerenności Stolicy Apostolskiej. Stąd w literaturze prawniczej często tworzy się dla niej osobną kategorię suwerenności, mówiąc o jej podmiotowości prawnej *sui generis* lub mylnie przypisując rolę quasi-państwa.²³ Suwerenność Stolicy Apostolskiej dość precyzyjnie określa prawo kanoniczne, które uzasadnia jej osobowość prawną transcendentnym pochodzeniem a tym samym moralnym autorytetem.²⁴ Znalazło to faktyczne potwierdzenie w okresie między upadkiem Państwa Kościelnego a podpisaniem układów laterańskich. Wtedy bowiem Stolica Apostolska pozbawiona terytorium a tym samym podstaw suwerenności terytorialnej, ciągle była podmiotem prawa międzynarodowego ze względu na swoją suwerenność duchową.²⁵ Zasada suwerenności duchowej wielokrotnie była poruszana na forum międzynarodowym przez przedstawicieli Stolicy Apostolskiej. W odczycie skierowanym do dziennikarzy zgromadzonych w Watykanie w 1962 r., I. Cardinale, szef Protokołu w Sekretariacie Stanu za pontyfikatu Ja-

²¹ Na temat rozwoju teorii suwerenności Stolicy Apostolskiej w wiekach poprzednich patrz: R. Minnerath, *Le droit public ecclesiastique*, „Lumiere et vie” nr 190(1982), s. 65-68

²² A. Casaroli, *Le Saint-Siege...*, art. cyt. s. 309-317

²³ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy...*, dz. cyt. s. 56-61; E. Pałyga, *Stolica Apostolska...* dz. cyt. s.115-122; I. Cardinale, *Le Saint-Siege et...*, dz.cyt.s.45

²⁴ Kanon 113 par.1 mówi: *Catholica Ecclesia et Apostolica Sedes moralis personae rationem habent ex ipsa ordinatione divina*, *Codex iuris canonici*, Warszawa 1984, s. 72

²⁵ J. Mercier, *Dwadzieścia wieków historii Watykanu*, Warszawa 1986, s. 250; autor utrzymuje, że rozpoczęły wtedy przez papieży status więźnia Watykanu w znacznym stopniu podniósł prestiż Stolicy Apostolskiej jako instytucji suwerennej duchowo

na XXIII, mówiąc na temat dyplomacji Stolicy Apostolskiej wskazał, iż prawo do zakładania poselstw jest emanacją suwerenności Stolicy Apostolskiej, suwerenności duchowej społeczności bez granic terytorialnych. Tak pojęta suwerenność jest personifikacją prawa Kościoła, gwarantowaną Traktatem, Laterańskim jako nieodłączny atrybut natury Kościoła, zgodny z jej tradycją i wymaganiami jego misji w świecie.²⁶ W 1974 roku A. Casaroli, ówczesny Sekretarz Rady do spraw Publicznych Kościoła, mówiąc o siedzibie Société Italienne pour l'Organisation Internationale na temat relacji Stolicy Apostolskiej i wspólnoty międzynarodowej, poruszył również problem suwerenności. Wskazał na fakt, iż suwerenność duchowa Stolicy Apostolskiej warunkuje jej pozycję we wspólnocie międzynarodowej. Nie posiadając bowiem militarnych i ekonomicznych środków nacisku, swą siłę zawdzięcza suwerennemu autorytetowi moralnemu, odczytywanemu przez wspólnotę narodów jako sumienie ludzkości.²⁷ Nieco później, w 1979 roku, Jan Paweł II w przemówieniu do ONZ, zwrócił uwagę na znaczenie suwerenności duchowej jako atrybutu suwerenności międzynarodowej, którą Stolica Apostolska posiada od wielu stuleci. Jednocześnie podkreślił, iż siedziba Stolicy Apostolskiej – Watykan jest suwerenna terytorialnie co zapewnia papieżowi wolność wypełnienia swej misji, a w połączeniu z suwerennością duchową daje możliwość pertraktowania z każdym ewentualnym rozmówcą, rządem czy organizacją międzynarodową.²⁸ Można zatem powiedzieć, że suwerenność Stolicy Apostolskiej jest gwarantowana z jednej strony przez prawo zarówno kanoniczne jak i publiczne międzynarodowe. Z drugiej zaś strony jest ona uznawana i potwierdzana praktyką zachodzących relacji międzynarodowych.

NEUTRALNOŚĆ

Pojęcie neutralności w publicznym prawie międzynarodowym jak i stosunkach międzynarodowych funkcjonuje w dwojakim znaczeniu: jako instytucja prawna i jako zasada prowadzenia polityki międzynarodowej. Wśród około dwustu państw świata, tylko kilkanaście prowadzi neutralną politykę międzynarodową lub posiada prawno-międzynarodowy status neutralności. Polega to na takim

²⁶ I. Cardinale, *Stolica Święta a dyplomacja, odczyt do dziennikarzy*, „Życie i Myśl” nr 1-2(1963), s. 170-172

²⁷ A. Casaroli, *Le Saint-Siege...*, art.cyt. s. 309-310

²⁸ Jan Paweł II, *Na forum pokoju i sprawiedliwości, oredzie do ONZ w Nowym Jorku*, nr. 2 i 5, W: *Dokumenty nauki społecznej...*, dz.cyt. s.85-98

przyjęciu kierunku prowadzenia spraw zagranicznych, w którym dany podmiot prawa międzynarodowego nie wchodzi w żadne obozy polityczne. Proklamowanie takiej polityki wskazuje, czego można oczekiwać od danego państwa w relacjach międzynarodowych. Nie istnieje natomiast możliwość wysuwania roszczeń prawnych, aby jakiś podmiot prawnomiędzynarodowy taką politykę prowadził. Zawsze więc i bez większych komplikacji może zostać proklamowana inna linia polityki zagranicznej.²⁹

Inaczej przedstawia się neutralność międzynarodowa jako instytucja prawna. Polega ona na przyjęciu przez podmiot stosunków międzynarodowych prawnego zobowiązania do prowadzenia polityki neutralnej opartej o status państwa neutralnego. W tym wypadku inne podmioty międzynarodowego prawa publicznego mogą domagać się, aby dane państwo prowadziło politykę neutralną.³⁰ Wiąże się z tym, obowiązki: nieangażowania się w żaden konflikt zbrojny; pozostawania poza ugrupowaniami państw, które wymagają od członków ujednoczenia działań militarnych, politycznych a nawet gospodarczych, prowadzenia polityki zagranicznej nie naruszającej statusu neutralności. Neutralność daje natomiast podmiotom prawnomiędzynarodowym pewne przywileje: zagwarantowane prawem międzynarodowym prawo do pokoju; prawo aby przestrzegano ich polityczną niezależność i terytorialną nienaruszalność. Instytucja prawna neutralności gwarantuje także prawo do uczestniczenia we wszystkich działaniach na arenie międzynarodowej zmierzających do utrwalenia pokoju. Z tak pojmowaną neutralnością wiąże się obowiązek własnego zagwarantowania statusu neutralności poprzez utrzymanie sił militarnych w stopniu niezbędnym do obrony własnego terytorium i prowadzonej polityki neutralności.³¹ W świetle powyższych definicji zachodzi pytanie o rodzaj i podstawy neutralności Stolicy Apostolskiej.

Artykuł 23 Traktatu Laterańskiego mówi, iż Państwo Watykańskie jest terytorium neutralnym i nienaruszalnym. Neutralność ta bez wątplenia ma znaczenie dla działalności Stolicy Apostolskiej, ale odnosi się jedynie do Państwa Watykańskiego w znaczeniu terytorialnym, którego nie można identyfikować ze Stolicą Apostolską.³²

²⁹ Ch. Rousseau, *Droit international...*, dz. cyt. s. 380-392

³⁰ Dla zobrazowania można powiedzieć, że w Europie politykę neutralną prowadzą obecnie Szwecja i Finlandia, natomiast jako instytucję neutralności przyjęty po II wojnie światowej: Szwajcaria i Austria. Por. R. Buchała, *Neutralność w Europie*, „Sprawy Międzynarodowe” nr 12(1982)

³¹ Ch. Rousseau, *Droit international...*, dz. cyt. s. 380-392

³² A. Casaroli, *Le Saint-Siege...*, art. cyt. s. 309-310; por. R. Buchała, *Neutralność w Europie...*, art. cyt. s. 109-110

Ponadto jest to jedynie neutralność bierna, gdyż trudno zaliczyć Gwardię Szwajcarską do sił zbrojnych niezbędnych do obrony własnego statusu neutralności jako instytucji prawnej. Inaczej jednak przedstawia się sprawa prowadzenia neutralnej polityki międzynarodowej, o której mówi pierwszy członek wspomnianego artykułu Traktatu Laterańskiego. Aktywność międzynarodowa Stolicy Apostolskiej opiera się bowiem na niezmiennych wartościach moralnych i duchowych, na zasadach nauki społecznej niezależnych od zmieniającej się koniunktury politycznej we wspólnocie międzynarodowej.³³ Jak stwierdza to I. Cardinale, Stolica Apostolska nie prowadzi i zakazuje swym organom prowadzenia wszelkiej akcji politycznej na korzyść jakiegokolwiek państwa uwikłanego w konflikt. Tylko w oparciu o tak rozumianą zasadę neutralności Stolica Apostolska może wykonywać swoją misję moralną w świecie.³⁴ W tym względzie zasadniczo różni się od polityki neutralnej w wymiarze państwowym.³⁵ Neutralność Stolicy Apostolskiej nie wynika więc – jak mówił Jan Paweł II w ONZ – z żadnych bezpośrednich racji politycznych, ale przede wszystkim z misji Kościoła rzymskokatolickiego, która z jednej strony jest misją uniwersalną, z drugiej zaś strony posiada naturę religijno-moralną.³⁶ Można więc mówić, że międzynarodowe zaangażowanie Stolicy Apostolskiej jest oparte między innymi i o zasadę neutralności. Nie jest to jednak ani neutralność instytucjonalna ani proklamowana jako kierunek prowadzonej polityki, jest to neutralność zakotwiczona w głoszonych prawdach i w samej naturze Stolicy Apostolskiej jako podmiotu prawa międzynarodowego. Tak rozumiana neutralność Stolicy Apostolskiej stawia ją w roli towarzyszy drogi narodów z jednoczesnym zachowaniem dystansu wobec powiązań z systemami politycznymi czy militarnymi.³⁷ Jest jednocześnie potwierdzana praktyka relacji międzynarodowych, jak zauważył to Jan XXIII przy odbieraniu nagrody im. Balzana w 1963 r. Powiedział wtedy: Nagroda stanowi hołd oddany nieustannej akcji Kościoła... która okoliczności czasów

³³ W ostatnim czasie kompletny zarys nauki społecznej Kościoła, który ujaśnia i podkreśla ową fundamentalną i niezmienną bazę, przedstawiła Kongregacja d/s Wychowania Katolickiego pt.: *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej*, „L'Osservatore Romano”, ed. pol. nr. 7 (1989), s. 10-20

³⁴ I. Cardinale, *Le Saint-Siege...*, art. cyt. s. 73-78

³⁵ R. Buchała, *Stolica Apostolska w stosunkach międzynarodowych*, „Chrześcijaństwo w świecie” nr 11-12 (1980), s. 95-112

³⁶ Jan Paweł II, *Na forum pokoju...*, nr 4, W: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz. 1 dz. cyt. s. 88

³⁷ Sobór Watykański II, *Gaudium et spes* nr 76, W: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz. 1, dz. cyt. s. 366-367; Jan Paweł II, *Christifideles laici* nr 42, dz. cyt. s. 115-120

współczesnych jeszcze bardziej uwydatniły..., ukazały one na tle współzawodnictwa międzynarodowego – zbrojnego czy słownego – doskonałą ponadustrojową neutralność Kościoła i jego widzialnej głowy.³⁸

PONADUSTROJOWOŚĆ

W międzynarodowym prawie publicznym, zasada ponadustrojowości, jako taka, nie znajduje osobnych opracowań. Jest ona traktowana raczej jako dopełnienie omawianej wcześniej zasady neutralności w postaci specyficznego rodzaju polityki neutralnej. Zasada ta polega na niefaworyzowaniu żadnego systemu politycznego i nawiązywaniu stosunków dyplomatycznych z każdym podmiotem prawa międzynarodowego, bez względu na jego ustrój polityczny. Jest to więc najogólniej ujmując modus agendi dyplomacji, który znajduje swój wyraz między innymi w działalności Stolicy Apostolskiej. Sobór Watykański II, zapoczątkowując nową erę obecności Stolicy Apostolskiej w świecie, w swej Konstytucji Duszpasterskiej mówi: Kościół, który z racji swego zadania i kontemplacji w żaden sposób nie utożsamia się ze wspólnotą polityczną ani nie wiąże się z żadnym systemem politycznym, jest zarazem znakiem i zabezpieczeniem transcendentnego charakteru osoby ludzkiej.³⁹ Cel i zadania jakie ma do spełnienia Stolica Apostolska, kierująca Kościołem, implikują więc niejako zasadę ponadustrojowości.

Struktura i organizacja jej dyplomacji, w której realizuje się omawianą zasadę, z jednej strony musi uwzględniać każdy ustrój i każdą przemianę w stosunkach między narodami, z drugiej zaś strony jej istotna funkcja pozostaje niezmienną. Oparta bowiem o prawo naturalne, dąży do zapewnienia pokojowego współistnienia i współpracy między narodami.⁴⁰ Tę doskonałą ponadustrojową neutralność Stolicy Apostolskiej podkreślił także Jan XXIII w przytaczanym już wcześniej przemówieniu. Nieco później A. Casaroli zwracając się do polityków zgromadzonych w siedzibie Société Italienne pour l'Organisation Internationale, stwierdził, iż Stolica Apostolska, jako członek wspólnoty międzynarodowej zachowując cały należyty szacunek i nie zamierzając wkraczać w zakres kom-

³⁸ Jan XXIII, *Przem. z ok. otrzymania nagrody im. Balzana*, „L'Osservatore Romano” z 08-03 1963 r, s.1

³⁹ Sobór Watykański II, *Gaudium et Spes* nr 76, W: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz.1, dz. cyt. 336

⁴⁰ I. Cardinale, *Stolica Apostolska a dyplomacja...*, art. cyt. s. 170

petencji żadnego z systemów społecznych a tym bardziej ich zastępować, czuje się powołana do reprezentowania tych wszystkich sił, które dążą do oparcia stosunków międzynarodowych i międzypaństwowych o wartości moralne.⁴¹ Stolica Apostolska więc bez względu na ustrój, wszędzie gdzie jest to możliwe wchodzi z programem budowania świata bardziej sprawiedliwego. Potwierdzeniem realizacji zasady ponadustrojowości Stolicy Apostolskiej było w ostatnim czasie ożywienie kontaktów z dawnym blokiem krajów socjalistycznych. W 1975 roku, A. Casaroli w wywiadzie dla *Die Presse* stwierdził, że Europa to nie tylko jej część zachodnia, ale także wschodnia, w której żyją miliony wiernych pod rządami komunistycznymi, wobec których Stolica Apostolska nie może przejść tak po prostu.⁴² Jan Paweł II natomiast, w przemówieniu do władz byłej PRL w 1979 roku stwierdza, że Kościół pragnie tylko tego, co jest niezbędne do wypełniania jego misji i nie pragnie nadzwyczajnych przywilejów. Prezentuje przy tym otwarte stanowisko wobec każdego kraju i ustroju, mając jedynie na uwadze dobro człowieka.⁴³ Działalność Stolicy Apostolskiej oparta o zasadę ponadustrojowości zdaje się więc uwzględniać realistyczną ocenę współczesnej sytuacji geo-politycznej. Decydującymi kryteriami są tu globalność, perspektywa historyczna i wybór priorytetów z zachowaniem hierarchii wartości chrześcijańskich i ogólnoludzkich na płaszczyźnie jakiegoś ponadreligijnego humanum.

⁴¹ A. Casaroli, *Le Saint-Siege...*, art. cyt. s. 310-311

⁴² O. Schulmeisner, *W cztery oczy z Mons. Casarolim*, tłum. pol., „Forum” z 16-01 1975, s.6-7;

Godna odnotowania w tej kwestii jest najnowsza na gruncie polskim pozycja Hansjakoba Stehle, *Tajna dyplomacja Watykanu. Papięstwo wobec komunizmu* (1917-1991), Warszawa 1993

⁴³ Jan Paweł II, *Do władz PRL w Belwederze*, Warszawa 2-06-1979, W: Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, Warszawa 1982, s.16

Résumé

Pour l'Eglise, le monde est toujours en mouvement, il est donc toujours renouvelé. Partant de sa grande expérience des hommes, Le Saint Siège cherche toujours à donner des réponses appropriées aux exigences des peuples. Il n'est pas suprenant que de Saint Siège, surtout après la seconde guerre mondiale, se soit joint à différentes conférences internationales, comme par exemple celles des Nations Unies. Cette attitude répond à sa nature d'antité internationale et à sa mission spécifique d'apporter le ferment des valeurs morales et juridiques au sein de la communauté internationale. Ayant la position d'autorité morale, selon les règles de droit international public, c'est à dire selon la souveraineté et neutralité avec ses valeurs d'être au dessus des systèmes politiques, le Saint Siège fait la diplomatie internationale. Un défi d'autorité morale du Saint Siège, une attitude privilégiée dans la famille des nations, le valeurs spécifiques des règles internationaux d'engagement, la diplomatie comme un instrument de dialogue qui veut défendre et développer une cohabitation internationale pacifique... constituent les questions principale de ce article.